

YUGOSLAVYA'DA KOMÜNİST REJİMİN POLİTİK, EKONOMİK VE TOPLUMSAL HAYATTAKİ UYGULAMALARI (1945-1948)*

PRACTICES OF THE COMMUNIST REGIME IN POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL LIFE IN YUGOSLAVIA (1945-1948)

Hakan DEMİR**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 12/12/2023 Düzeltme/Revised: 27/12/2023 Kabul/Accepted: 27/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Demir, H. (2023). Yugoslavya'da Komünist Rejimin Politik, Ekonomik ve Toplumsal Hayattaki Uygulamaları (1945-1948). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 151-163. <https://doi.org/10.52735/bellek.1403952>

ÖZ

1945 yılında Yugoslavya'da komünistler iktidara serbest ve demokratik seçimler yoluyla gelmediler ve toplumda kendilerine karşı bir tepkinin olduğunu da bilerek başlangıçta komünist bir rejim kurmak istediklerini açıkça söylemediler. Ancak iktidarı tamamen ellerine almak ve istedikleri dönüşümü sağlamak için sert politikaları uygulamaya soktular. Komünistlerin amacı iktidarlarını sağlamlaştırmak ve bir komünist rejimin kurulmasını gerçekleştirmektir. Bunun için politik alanda çok partili siyasal yaşamı ortadan kaldırdılar ve merkezîyetçi bir yönetim oluşturdular. Bu süreçte siyasi muhaliflerini de sindirdiler. Ekonomik alanda sosyalist bir toplum oluşturmak için devlet eliyle hızlı bir kamulaştırma sürecini başlattılar ve bunu ekonominin verimsizleşmesi pahasına gerçekleştirdiler. Toplumsal alanda da denetimi ele geçirmek ve muhalifleri yok etmek için hızlı adımlar atıldılar. Komünistler, toplumu hızlı bir biçimde dönüştürmek istiyorlardı. Bu bağlamda geleneksel olan her türlü değerlere karşı bir mücadele başlattılar. Başta da dine ve dini kurumlara saldırdılar. Demokratik seçimlerle iktidara gelmeyen komünist rejim politik, ekonomik ve toplumsal hayattaki uygulamaları ile kendisi için bir meşruiyet üretmeye çalıştı ve çerçevede tüm uygulamalarını sosyalist düzeni kurmak için gerçekleştirdiğini vaaz etti. Bu makalede Yugoslavya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelen Yugoslavya Komünist Partisi'nin 1945-1948 yılları arasında politik, ekonomik ve toplumsal hayattaki uygulamaları anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Komünizm, Josip Broz Tito, Diktatörlük Rejimi, Baskı

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışma olup, yazarın “Birinci ve İkinci Yugoslavya'da Hırvat Sorunu” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi Araştırma Dekanlığı, hakand@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9647-3301

EXTENDED SUMMARY

During the Second World War, the Partisan movement led by the communists in Yugoslavia gained the upper hand and took action to establish a state within the framework of federalism after the war. The Allies were told by the leader of the partisans, Josip Broz Tito, that the state to be established would have a pluralistic political structure, and it was even stated that a communist regime would not be established. However, although the Election Law states that all citizens have the right to vote without discrimination, the right to vote was taken away from some people. The rate of those deprived of their voting rights in Yugoslavia was 2.4%. The communists also began to put pressure on non-communist politicians by preventing opposition parties in the country from running election campaigns. The work of the press, which was under the control of the opposition, was terminated. Personal and private property rights were either completely destroyed or limited by the communist government. The constituent assembly, formed after the undemocratic elections, convened in Belgrade on 29 November 1945 and abolished the monarchy and declared the establishment of the Federal People's Republic of Yugoslavia (Federativna Narodna Republika Jugoslavija - FNRJ). The new constitution, modeled on the 1936 Soviet Union constitution, was accepted on January 31, 1946. With the 1946 Constitution, the structure of the Yugoslavian state was determined within the framework of federalism, but this was a formal federalism because the centralized federal government held the power. Although there was a federal government in the country, in reality the power was in the hands of the communist party politburo, which consisted of about 10 people, and each member of this politburo was responsible for different areas. In 1947, the number of members of the popular front under the control of the communists reached 7 million, and other social organizations were also included in this front. Although power was in the hands of a narrow party cadre in practice, the popular front actually functioned to conceal the single-party dictatorship by providing people with the opportunity to participate in political life in some way. The communists, who pacified the activities of the opposition parties, said that this process took place at the will of the people, not the state. During this period, opposition parties were not strong enough to fight the communists. Because they lost a lot of power in the interwar period and it took a long time for them to recover. During this period when the communist party increased its pressure, Western countries were expected to intervene in the situation, but attempts in this direction failed. Because Yugoslavia was under the rule of the communists; It gained a certain legitimacy in the Western public opinion due to the struggle of the communists against fascism during the war. The process of establishing a centralist federal government was accelerated by intimidating the opponents, and the communists monopolized the power. Croatian J. B. Tito and Slovenian Edvard Kardelj had an important role in the federal state administration established between 1944-45. Serbian Aleksander Ranković and Montenegrin Milovan Đilas were also in this administration. One of the most important goals of the communists in order to realize communism was to achieve rapid industrialization and economic growth in the country. In this context, priority was given to planning. Already with the implementation of planning, the term socialism began to be used. The expropriation, which was harshly implemented between 1945-49, was at a level not seen even in other communist regimes. Banks, factories and trade centers were seized by the state. The regime tried to legitimize this process by saying that rapid expropriation procedures were necessary for the transition to socialism. A highly centralized state apparatus had already been gradually created by the communists to carry out expropriation. Towards the end of 1945, 55% of the industry, 70% of the mining and 100% of the oil industry were nationalized by the regime. In the first 5-year development plan announced in 1947, it was aimed to produce everything from needles to locomotives, and in every case of lack of information during the implementation of the plan, the Soviet model was copied exactly. Although the number of working people increased, the level of education and knowledge of the employees was quite low. Already, the bureaucrats of the former Kingdom of Yugoslavia regime were purged from state cadres, and those who were purged were replaced by semi-educated Partisan cadres. Economic concept; He aimed to rebuild the country, create the economic basis of his power, create the working class as the basis of socialism, and prioritize heavy industry, which would lead to mass employment, provide a basis for the development of other industries, and reduce economic dependence on other countries, especially capitalist ones. But consumer choices were largely trivialized and the state decided where to invest. Investment decisions often did not follow the logical rules of economics. Central planning resulted in a lack of initiative and innovation, making the economy stagnant and unproductive. After the communists seized political power, they took rapid steps to keep national differences out of the public sphere, following an anti-religious and anti-traditional stance. The dictatorial rule created an idolatry against the Communist Party of Yugoslavia and its "people and party" leader, Josip Broz Tito, and at the same time removed religion from public life. The Communists opposed religion, and especially its connection with the nation, and systematically suppressed religious and national traditions because of their ideological monopoly, and national and religious differences in the name of the stability of the state, constantly disappointing their citizens who wanted to express their strong national feelings and traditions. In July 1945, the "Agitation and Propaganda" (Agitprop) department was established under the supervision of the communist party central committee. The purpose of this department was to keep areas such as literature, art, education and journalism under control. Agitprop also had units at the level of the federated republics. Taking the Russian model as an example, literary figures affiliated with the party convened the "Congress of Yugoslav Literary Writers" for the first time in history in 1946. It was emphasized that a new era

was created at this congress and that all work should be done by taking the Partisan movement as a model. The cinema industry was also supported, and a cult was created around J. B. Tito and the Partisan movement, and the slogan of "brotherhood and unity" during the war began to be used. The communists of Yugoslavia, who came in 1945, seized power step by step and established a dictatorship regime. Through their power, they tried to design the political, economic and social areas in the way they wanted. Not only were the methods they employed undemocratic, they suppressed opponents and either sent them to prison or had them executed. With the Communist Party of Yugoslavia holding power, it was aimed to socialize Yugoslavia and all practices carried out for this purpose were legitimized. However, despite these practices, the communist regime could not fully gain legitimacy in Yugoslavia. The centralist regime he established attracted the reaction of anti-centralist republics such as Croatia and Slovenia.

Keywords: Yugoslavia, Josip Broz Tito, Communism, Dictatorial Regime, Oppression

GİRİŞ

Bu makalede Yugoslavya’da 1945 yılında siyasi iktidarı ele geçiren komünistlerin politik, ekonomik ve toplumsal hayattaki uygulamaları anlatılacaktır. Komünistler, siyasi iktidarı ele geçirdikten sonra politik alanda önce muhalifleri sindirdiler ve ardından çok partili siyasi yaşamı ortadan kaldırıp tek parti diktatörlüğü kurdular. Sosyalist bir toplum oluşturmak için gerekli olduğunu söyledikleri kamulaştırma sürecini ise hızla başlattılar ve bu süreci ekonominin mantığına ters bir şekilde gerçekleştirdiler. Tek parti diktatörlüğü altında toplumsal alana müdahale ederek toplumsal hayatı kontrol altına almaya çalıştılar. Ancak tüm uygulamalarına rağmen toplum bunlara kimi zaman açıktan ve kimi zaman da pasif bir direniş gösterdi. Çalışmada 1945-1948 yılları arasında Yugoslavya’daki komünist rejimin politik, ekonomik ve toplumsal hayattaki uygulamaları dönemin tarihsel olayları çerçevesinde ele alınacak ve bu uygulamaların meşruiyet kazanmamasından dolayı rejimin taviz vermek zorunda kaldığı anlatılacaktır.

1. Komünist Rejimin Politik Hayattaki Uygulamaları

İkinci Dünya Savaşı’nda Yugoslavya’da komünistlerin önderliğindeki partizan hareket, üstünlüğü ele geçirmiş ve savaştan sonra federalizm çerçevesinde bir devlet kurmak için harekete geçmişti. Kurulacak devletin çoğulcu bir siyasi yapıya sahip olacağı partizanların lideri Josip Broz Tito tarafından Müttefiklere söylenmiş ve hatta komünist bir rejimin dahi kurulmayacağı belirtilmişti.¹ Bu bağlamda sürgündeki Yugoslavya kraliyet hükümeti temsilcileri ve J. B. Tito arasında varılan antlaşmayla ortak bir hükümetin oluşturulması ve bu hükümetin de bir anayasa kabul edilene kadar görevde kalması kararlaştırıldı. 5 Mart 1945’de Yugoslavya Kralı II. Petar Karađorđević bütün yetkilerini krallık naipliğine bıraktı. 7 Mart 1945’te ortak bir hükümet kuruldu ve bu hükümet krala değil ulusa bağlılık yemini ederek görevine başladı. Bu hükümeti ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği de tanıdı. 10 Ağustos 1945 tarihinde Yugoslavya Antifaşist Halk Kurtuluş Konseyi’nin Belgrad’da yapılan üçüncü oturumunda Demokratik Federal Yugoslavya devletinin kuruluşu ilan edildi.² Yugoslavya Komünist Partisi’nin kontrolündeki bu hükümette Milan Grol (Demokrat Parti), Jurja Šuteja (Hırvat Köylü Partisi), Edvard Kocbek (Hristiyan Sosyalist), Sava Kosanović (Bağımsız Demokrat) gibi komünist olmayan bakanlar da görev aldılar ancak kısa sürede hükümet üyeleri arasında farklı görüşler belirdi ve bu durum hükümet içinde anlaşmazlık yarattı. Hükümetin demokratik olmayan yöntemleri özellikle Sırp politikacı Milan Grol tarafından eleştirildi ve Grol bir süre sonra Yugoslav gizli polis servisinin kendi siyasi çalışmalarını engellediğini belirterek istifasını verdi. Bu istifadan iki ay sonra da Hırvat politikacı Ivan Šubašić hükümetten

¹ Sabrina P. Ramet, *Tri Jugoslavije Izgradnja Države i Izazov Legitimacije 1918 – 2005.*, Çev. Vesna Racković ve Mirjana Valent, Golden Marketing – Tehnička Knjiga, Zagreb 2009, s. 222.

² Ludwig Steindorff, *Povijest Hrvatske od Srednjeg Vijeka do Danas.*, Çev. Renata Steindorff-Andrun ve Srećko Lipovčan, Naklada Jesenki i Turk, Zagreb 2006, s. 191-192.

ayrıldı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra; komünistler tarafından adım adım bir diktatörlük rejiminin kurulduğunu gören Müttefikler, Yugoslavya komünistlerini demokrasi konusunda daha önceden verdikleri sözleri yerine getirmedikleri konusunda uyardılar.³ Ancak komünistler kendi tek parti diktatörlüklerini oluşturmak için harekete geçmişlerdi.

Demokratik Federal Yugoslavya devletinin geçici meclisi 22 Ağustos 1945’de seçim yasasını kabul etti. Bu yasaya göre 18 yaşını doldurmuş olan tüm vatandaşlar, cinsiyet ve yaş farkı gözetmeksizin, oy kullanma hakkına sahip oldular. Ancak savaşta düşmanla iş birliği yapmış olanların oy hakları ellerinden alındı.⁴ Örneğin Hırvatistan’daki seçmenlerin %7,38’i bu haktan mahrum bırakıldı. Slavonski Brod, Osijek ve Gorski Kotar gibi Hırvat şehirlerinde bu oran %25’e kadar çıktı. Yugoslavya genelinde düşmanla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle oy hakkı ellerinden alınanların oranı ise %2,4’tü. Seçim yasasında ayırım gözetmeksizin bütün vatandaşların oy hakkına sahip oldukları belirtilmesine rağmen oy hakkı bu insanların elinden alınmıştı. Batılı ülkeler Yugoslavya’da serbest ve demokratik seçimlerin yapılması durumunda komünistlerin %30’dan fazla oy alamayacaklarını düşünüyorlardı. Hatta Hırvat Köylü Partisi lideri Vladko Maček; Hırvatistan ve Sırbistan’da komünistlerin ancak %10 civarında oy alabileceklerini düşünüyordu. Komünistler ülkedeki muhalefet partilerinin seçim kampanyası yapmasını engelleyerek komünist olmayan siyasetçiler üzerinde de bir baskı oluşturmaya başladılar. Örneğin 1946 yılının sonlarında Sırp Radikal Partisi lideri Miloš Trifunović bazı askeri ve siyasi bilgileri ABD Büyükelçiliğine sızdırdığı gerekçesiyle yargılandı ve 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Muhalefetin kontrolünde olan basın çalışmalarına son verildi. Kişi ve özel mülkiyet hakları komünist iktidar tarafından ya tamamen yok edildi ya da sınırlandırıldı. 11 Kasım 1945 tarihinde yeni devletin kurucu meclisinin belirlenmesi için yapılan seçimlerde ise aslında komünist partinin denetimindeki halk cephesinin listesi oylanmış oldu. Şöyle ki; halk cephesi listesinin oylanması için konulan seçim sandığının yanına bu listeyi seçmek istemeyenler için ayrıca bir sandık konulmuş ve bu ikinci sandık “Ustaşa Sandığı- Kara Sandık” olarak adlandırılmıştı. Aslında seçmenlerin ikinci sandığa oy atmaması için psikolojik bir baskı ortamı oluşturulmuş ve bu sandığa oy atanların aslında Hırvat faşist Ustaşaları destekledikleri algısı yaratılmıştı. Katılım oranının %88,66 olduğu bu kurucu meclis seçimlerinde halk cephesi listesi geçerli oyların %90,48’ini aldı. Hırvat tarihçi Zdenko Radelić’e göre halk cephesi listesinin %90’a varan bir oy alması zaten seçimlerin adil ve demokratik bir şekilde yapılmadığını gösteriyordu çünkü demokratik seçimlerde hiçbir siyasi partinin bu denli yüksek bir oy oranı alması mümkün değildir.⁵ Böylece Yugoslavya komünistleri politik alanda önce seçimlere müdahale ederek kendi diktatörlüklerinin kurulması yolunu açtılar. Zaten muhalif siyasi partilerin ve onların liderlerinin üzerinde de baskılar kurulmuş ve özgür ve serbest bir seçimin yapılması engellenerek demokratik bir yönetimin oluşturulması engellenmişti.

Yapılan demokratik olmayan seçimler sonrasında oluşan kurucu meclis, 29 Kasım 1945’te Belgrad’da toplandı ve monarşiyi lağvederek Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti’nin (Federativna Narodna Republika Jugoslavija - FNRJ) kuruluşunu ilan etti. 1936 tarihli Sovyetler Birliği anayasası örnek alınarak hazırlanan yeni anayasa ise 31 Ocak 1946’da kabul edildi. Yugoslavya Federasyonu Halk Cumhuriyeti’ni adını taşıyan 6 federe cumhuriyetten (Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Makedonya) oluşmaktaydı ve her federe cumhuriyetin kendi anayasası, meclisi ve hükümeti vardı. Voyvodina ve Kosova otonom bölgeleri de ayrıca kendi otonom organlarına sahiptiler.⁶ 1946 Anayasasıyla Yugoslavya devletinin yapısı federalizm çerçevesinde belirlenmişti ancak bu

³ S. P. Ramet, *Tri Jugoslavije...*, s. 223 – 224.

⁴ Hakan Demir, *Birinci ve İkinci Yugoslavya’da Hırvat Sorunu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2017, s. 90-93.

⁵ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, Školska Knjiga, Zagreb 2006, s. 72 – 74.

⁶ H. Demir, *Birinci ve İkinci Yugoslavya’da...*, s. 94 – 96.

şekilsel bir federalizmdi çünkü merkezileştirilmiş olan federal yönetim iktidarı elinde tutmaktaydı. Sırp tarihçi Aleksandar R. Miletić'e göre 1946 Anayasası federe yönetim organlarının yetkisini azalmıştı. Yine Sırp tarihçi Branko Petranović bu anayasayla oluşturulan federasyonu sözde federasyon olarak tanımlamaktadır. Çünkü bir güç dengesinin olmaması nedeniyle federal devlet ile federe devletlerin yönetimlerinin birbirine eşit olmayan statüsü bulunmakta ve federal devlet, federe devletlerin üstünde yer almaktadır. Buna karşılık örneğin Amerikan federal sisteminde federal yönetim, federe yönetimlerin kararlarını iptal edemez ya da tersi olamaz. Amerika örneğinde, karşılıklı bir anlaşmazlık olduğunda federal organların resmi bir parçası olmasına rağmen Yüksek Mahkeme (Supreme Court) çoğu zaman karar vermede fiili olarak bağımsızdır. Oysa 1946 Anayasasıyla kurulan Yugoslavya'da böyle bir federal sistem oluşturulmamış ve sadece federal yönetimin kararları belirleyici olmuştur.⁷ Aslında ülkede federal bir hükümet olmasına rağmen, gerçekte iktidar 10 kadar kişiden oluşan komünist parti politbürosunun elindeydi ve bu politbüronun her bir üyesi değişik alanlardan sorumluydu. Mesela bir üye askeri konularla ilgilenirken, bir başka üye ekonomik konulara bakıyordu. Ayrıca politbüro üyelerine bağlı olarak çalışan ayrı bölümler vardı ve bu bölümlerin başında da yöneticiler bulunmaktaydı. Federe cumhuriyetlerde de benzer yapılar oluşturulmuştu. Bu nedenle meclis toplantıları ve parti kongreleri herhangi bir konuda karar vermekten çok; politbüroda daha önceden alınan kararlara sadece şekilsel bir meşruiyet kazandırmaktaydı.⁸

Yugoslavya Komünist Partisi hiyerarşik bir örgütlenme yapısına sahipti ve parti kararları bir gizlilik içerisinde alınıyordu. Hatta parti üyelerinin gerçekte kimler olduğu dahi bilinmiyordu. J. B. Tito'nun kendisi bile komünist parti lideri olup olmadığı şeklindeki sorulara yanıt vermektan kaçınılmaktaydı. Haftada bir kez gerçekleşen parti toplantıları ise genellikle geceleri yapılıyordu. 1948 yılına kadar parti kongrelerinin yapılıp yapılmayacağı kamuoyuna önceden duyurulmadı. Resmi metinlerde bile sosyalizm ve komünizm gibi ifadeler yer verilmemekte ve bunların yerine "halk demokrasisi", "halk iktidarı", "halk meclisleri" gibi ifadeler kullanılmaktaydı. Bunun en önemli nedeni; komünistlerin iktidarı tamamen ellerine geçirmeden önce halkta kendilerine karşı oluşabilecek bir tepkiden çekinmeleriydi.⁹ 1947 yılında komünistlerin kontrolündeki halk cephesinin üye sayısı 7 milyona ulaşmış ve ayrıca diğer toplumsal örgütler bu cepheye dâhil edilmişti. İktidar pratikte dar bir parti kadrosunun elinde bulunduğu halde, aslında halk cephesi insanlara bir şekilde siyasal yaşama katılma olanağı sağlayarak tek parti diktatörlüğünün gizlenmesi işlevini görüyordu. Vatansızlık adı altında diğer siyasi partilere de bu cepheye katılma çağrısı yapılmış ancak bazı parti liderleri bu çağrıyı kabul etmemişti. Yine de bazı gruplar bu çağrıya uyarak halk cephesine katıldılar. Örneğin Hırvat Köylü Partisi'nin "partizancı" kanadı da halk cephesine katılan bu gruplar arasındaydı. Komünist parti bu şekilde muhalefetin tepkisini yumuşatıyordu. Diğer taraftan komünistler diğer siyasi partilerin ileri gelenlerini ya bazı görevlere getirerek ya da korkutarak sindiriyor veya onlara bir takım fiziksel saldırılarda bulunuyorlardı. Muhalefet partilerinin faaliyetlerini pasifize eden komünistler bu sürecin devletin değil halkın isteğiyle gerçekleştiğini söylüyorlardı. Bu dönemde muhalefet partileri komünistlerle mücadele edebilecek güçte değillerdi. Çünkü iki savaş arası dönemde epeyce bir güç kaybına uğramışlardı ve toparlanmaları için uzun bir zaman gerekiyordu. Ayrıca muhalefet partilerinin Yugoslavya Komünist Partisi gibi ülkenin genelinde değil sadece belli bölgelerinde örgütlenmiş olmaları da onların zayıf noktasını oluşturuyordu. Üstelik aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklar nedeniyle

⁷ Aleksandar R. Miletić, "Sırp ve Yugoslavya (1918-1991): Sırp Merkezîyetçi Paradigmasının Meşruiyeti." *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, s. 251.

⁸ Dušan Bilandžić, *Hrvatska Moderna Povijest*, Golden Marketing, Zagreb 2008, s. 203-204.

⁹ D. Bilandžić, *Hrvatska...*, s. 204 – 205.

bir araya gelip komünistlere karşı bir ittifak kurmaları da mümkün gözükmemekteydi.¹⁰ Komünist partinin baskısını iyice artırdığı bu dönemde Batılı ülkelerden duruma müdahale etmesi beklendi ama bu yönde yapılan girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü komünistlerin iktidarındaki Yugoslavya; savaş sırasında komünistlerin faşizme karşı gösterdiği mücadeleden dolayı Batı kamuoyunda belli bir meşruiyet kazanmıştı. 1947 Eylül’ünde Yugoslavya Komünist Partisi tüm muhalefet partilerine karşı açıkça harekete geçerek çok partili siyasal yaşamı resmen sona erdirdi. İktidarı tamamen ele geçiren komünistler; bundan sonra açıkça komünizmin kurulması için çalışacaklarını söylemeye başladılar. Böylece söylemleri de değişmiş oldu. Örneğin 1946’da Hırvatistan Halk Cephesi kendisini “antifaşist demokratik bir hareket” olarak tanımlarken 1949’da amacının kitleleri sosyalizm adına eğitmek olduğunu açıkça ilan etti.¹¹

Merkeziyetçi federal bir yönetimin oluşturulma süreci muhaliflerin sindirilmesi yoluyla hızlandırılmış ve komünistler iktidarı kendi tekellerine almışlardı. Ancak federal yönetim ile federe yönetimler arasındaki siyasi ilişkilerin nasıl düzenleneceği konusu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. 1945 Mart’ında federe cumhuriyetlerin kendilerine ait olan askeri birlikleri lağvedildi. Bu durum özellikle Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya’da belli bir tepkiyle karşılandı. Çünkü bu federe cumhuriyetler, 1941-1945 yılları arasında neredeyse devlet şeklinde örgütlenerek kendi partizan birliklerine sahip olmuşlardı. Zaten savaş sırasında komünistler cumhuriyetlerin bağımsız bir biçimde hareket etmesine izin vermiş ve Hırvatistan ile Slovenya bağımsız devletler gibi davranmışlardı. 1943 yılında Hırvatistan kendi devlet kurumlarını oluşturmuş ve hatta Hırvat Antifaşist Konseyi İstria ve Dalmaçya bölgelerinin Zagreb’e bağlanması kararını almıştı.¹² Ancak komünist rejim cumhuriyetlerin savaş sırasında sahip olduğu bağımsızlığa son verdi. Güçlenen merkeziyetçilik sonucunda federe cumhuriyet hükümetleri sadece federal yönetimin kararlarını uygulayan idari birimler haline getirildi. Komünistlerin merkeziyetçi yönetimi Yugoslavya Krallığı’nda uygulanan merkeziyetçi yönetimden bile daha sertti. Yugoslavya Komünist Partisi savaş sırasında komünist bir rejim kurma amacını gizli tutmuş ve tüm Yugoslavya uluslarını düşmanla mücadeleye çağırarak onlara kendi gelecekleriyle ilgili birtakım vaatlerde bulunmuştu. Örneğin Sırlara tüm Sırların birleştirileceği bir devlet vaat edilmiş; Hırvatlara, Slovenlere ve diğer uluslara ise kendi cumhuriyetlerine sahip olacakları bir federasyonun oluşturulacağı sözü verilmişti. Öte yandan işçilere içinde burjuvaların olmayacağı fabrikaların kurulacağı, köylülere de kendi topraklarına sahibi olacakları söylenmişti. Hırvat tarihçi Dušan Bilandžić’e göre komünistlerin bu vaatleri özellikle genç köylüler ve entelektüeller üzerinde etkili olmuş ve dolayısıyla köylüler bir masala entelektüeller ise “bilimsel bir gerçeğe” inanmışlardı.¹³

1944-1945 arasında oluşturulan federal devlet yönetiminde Hırvat J. B. Tito ve Sloven Edvard Kardelj önemli bir role sahipti. Sırp Aleksander Ranković ve Karadağlı Milovan Đilas da bu yönetimin içerisindeydiler. J. B. Tito çoğu zaman birbirine karşıt talepleri dengeliyor ve ona göre bir karar vermek durumunda kalıyordu. Bu noktada en büyük yardımcısı Sloven Edvard Kardelj idi. Aslında Kardelj, J. B. Tito’nun zaman zaman aşırı merkeziyetçiliğe kayan eğilimlerini törpülüyor ve hatta devlet içerisinde bu yöndeki eğilimleri tersine çevirmeye çalışıyordu. Örneğin 1945-1946 döneminde J. B. Tito, anayasada federe cumhuriyetlere federasyondan ayrılma hakkının tanınmasına karşı çıktı. Ancak Kardelj ayrılma hakkının cumhuriyetlere tanınması gerektiğini savunarak bu konunun anayasada maddeleşmesini sağladı. Çünkü Kardelj’e göre savaş sırasında faşizme karşı mücadele Yugoslavya uluslarının

¹⁰ Zdenko Radelić, “Opposition in Croatia 1945 – 1950”, *Review of Croatian History*, Vol. 1, No. 1, (Prosinac 2005), s. 231 – 232.

¹¹ Z. Radelić, *Hrvatska...*, s. 56 – 57.

¹² Tomislav Badovinac, “Hrvatska u Drugome Svjetskom Ratu.”, *Titova Doba – Hrvatska Prije, za Vrijeme i Poslije*, Ed. Tomislav Badovinac, Savez Društva “Josip Broz Tito” Hrvatske, Zagreb 2004, s. 67 – 68.

¹³ D. Bilandžić, *Hrvatska...*, s. 259 – 260.

ortak kararıyla verilmişti ve bu nedenle Yugoslav cumhuriyetlerine ayrılma hakkının tanınması gerekiyordu. Bu hakkın tanınmasının ayrılıkçı eğilimleri güçlendireceği yönündeki eleştirilere karşı Edvard Kardelj; Yugoslavya federal devletinin tüm uluslara eşitlik sağlaması durumunda zaten hiçbir cumhuriyetin bu hakkı kullanmayacağını ifade etti. Dolayısıyla bu konuda J. B. Tito'nun dediği değil Edvard Kardelj'in dediği olmuştu.¹⁴

1946 Anayasasında cumhuriyetlere ayrılma hakkı tanınmış olsa da anayasa metninde yer alan ifadeler şekilsel olmaktan öteye geçememiştir. Gerçekte ortada bir federalizm yoktu ve yukarıda da belirtildiği gibi tüm önemli kararlar komünist parti politbürosu tarafından alınmaktaydı. Federal yasaların federe cumhuriyet yasaları üzerinde bir üstünlüğü vardı ve hiçbir ulus kendi cumhuriyetinde gerçek anlamda egemen değildi. Siyasi alanda uygulanan bu katı merkezîyetçiliğe rağmen 1948'den sonra federal düzeyde bir eğitim bakanlığı kurulmadı ve cumhuriyetlere kültürel alanda otonomi verildi. Aslında komünist rejim, Yugoslavya Krallığı dönemindeki uygulamalardan farklı olarak devlet aracılığıyla bir Yugoslav ulusunun oluşturulması yönünde ünitarist bir Yugoslavcılık programına sahip olmadığını göstermiş oldu. Zaten cumhuriyetlerdeki güçlü geleneksel tarihi kurumlar da varlıklarını sürdürmeye devam ettiler. Örneğin Hırvatistan'da bir kültür kurumu olan Matica Hrvatska ile Yugoslavya Bilimler ve Sanatlar Akademisi çalışmalarını sürdürdüler. İlk etapta bu kurumların çalışmaları rejim tarafından görmezden gelindi ve zaten bunların çalışmaları siyasi bakımdan da önemsizdi. Ancak bu kurumlar; daha sonra örneğin 1971'deki milliyetçi dalganın yükseldiği "Hırvat Baharı" sürecinde politik bakımdan önem kazanmaya başlayınca rejim tarafından müdahaleye uğradılar.¹⁵ Komünistler Yugoslavya'da hem federal hem de merkezîyetçi bir yapı kurmuşlardı. Ancak bu merkezîyetçilik herhangi bir ulusa karşı değildi. Yani Yugoslavya Krallığı'nda uygulanan ve Sırp'ların domine ettiği merkezîyetçilikten farklıydı. Yugoslav komünistleri öncelikle ideolojik bakımdan bağlı oldukları Rus sosyalist modelinin Yugoslavya'da uygulanabilmesi için merkezîyetçiliğin gerekli olduğunu düşünmekteydiler.

2. Komünist Rejimin Ekonomik Hayattaki Uygulamaları

Komünizmin gerçekleştirilmesi amacıyla komünistlerin en önemli hedeflerinden birisi de ülkede hızlı bir sanayileşme ve ekonomik büyüme sağlamaktı. Bu bağlamda planlamaya öncelikle önem verildi. Zaten planlamanın uygulanmasıyla birlikte sosyalizm ifadesi de kullanılmaya başlanmıştı. 1945-1947 yılları arasında planlamadan sorumlu politbüro üyesi Hırvat komünist Andrija Hebrang'dı. Federal plan komisyonu ve federal kontrol komisyonu gibi organlar da ekonominin yönetilmesinde önemli bir role sahiptiler. Federal plan komisyonunun hazırladığı öneriler önce komünist hükümet tarafından kabul edilmekte ve ardından mecliste yasalaştırılmaktaydı. İlk 5 yıllık kalkınma planının kabul edilmesinden sonra Sloven komünist Boris Kidrić Yugoslavya'da sosyalizmin kurulacağını resmen ilan etti.¹⁶

Komünistler önce tarım ve sanayide hızlı bir kamulaştırma süreci başlattılar ve ardından hemen hemen her alanda Sovyet modelini izleyerek kamulaştırmayı sürdürdüler. Savaş esnasında fazlasıyla tahrip olmuş olan ekonominin toparlanabilmesi için merkezîyetçi bir siyasi yapının oluşturulması gerekli görülüyordu. Komünist parti tarımdaki kamulaştırma sürecinin ilk aşamasında köylülerle bir çatışma içerisine girmek istemedi. Çünkü köylüler İkinci Dünya Savaşı'nda partizan hareketinin en önemli unsuru olmuşlardı. Bu nedenle önce etnik Alman azınlığın malları müsadere edildi. Yugoslavya'daki etnik Alman azınlık mensuplarının arazi mülkiyetinin istimlak edilmesi; 97.720 arazide 637.939 hektarlık alana tekabül ediyordu. Aslında etnik Almanların Yugoslavya'dan sürülmesi hedeflenmiş ve komünistler bu yönde bir politika izlemişlerdi. 1944'ün sonlarından 1948'in başlarına kadar Yugoslav komünist rejimin

¹⁴ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije – 1918. – 1991. – 2003.*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003, s. 295-297.

¹⁵ Z. Radelić, *Hrvatska...*, s. 403 – 405.

¹⁶ H. Matković, *Povijest...*, s. 305 – 306.

kurduğu esir kamplarında büyük bölümü sivillerden, kadınlardan, çocuklardan ve yaşlı kişilerden oluşan 60.000 kişi yaşamını yitirdi. Bu hesaplamalara göre, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ölen asker ve sivil Almanlar da eklendiğinde Yugoslavya'daki etnik Almanların kaybının yaklaşık 90.000 ve hatta 100.000 olduğu söylenebilir. Hırvat tarihçi Vladimir Geiger'e göre Josip Broz Tito liderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi, savaş sırasında ve savaş sonrası dönemde Yugoslavya'daki etnik Almanları tamamen veya kısmen yok etme niyetindeydi. Çok sayıda belge, yasa, kararname, karar, yorum ve benzerleriyle bu niyet teyit edilmiştir.¹⁷ Komünist rejim, etnik Almanların mallarını da müsadere ederek ekonomiye kaynak sağlama amacını da gütmüştür. 23 Ağustos 1945 tarihli tarım kanununa dayanılarak ülkede toplam 1.566.000 hektar toprak kamulaştırılmış ve bunun 797.000 hektarı fakir köylülere dağıtılmıştır. Kalanı ise devlet işletmelerine verilmiştir. Tarımda ayrıca Sovyet kolhozlarına benzer biçimde zadrugalar¹⁸ oluşturuldu ve köylülerin bu zadrugalara katılması amaçlandı. Fakat köylerde uygulanan kamulaştırma politikası bir buğday krizine neden olduğu için 1949 ve 1950 yılında tarımdaki kamulaştırma süreci yavaşlatıldı. Aslında komünist rejimin gösterdiği tüm çabaya rağmen kamulaştırma Yugoslavya köylerinde başarısız olmuştu. Çünkü köylü pasif bir direniş göstererek üretimi düşürmüştü. Hatta bazı yerlerde köylüler komünistlere fiziksel saldırılarda bulundular. Komünist parti köylüler üzerinde tam denetim kuramadığı için bu konuda mevcut duruma geçmeye karar verdi.¹⁹

1945-1949 yılları arasında sert bir biçimde uygulanan kamulaştırma diğer komünist rejimlerde dahi görülmeyen bir düzeydeydi. Bankalar, fabrikalar ve ticaret merkezlerine devlet tarafından el konuldu. Rejim, hızlı kamulaştırma işlemlerinin sosyalizme geçiş için gerekli olduğunu söyleyerek bu süreci meşrulaştırmaya çalıştı. Kamulaştırmayı gerçekleştirebilmek için yüksek derecede merkezileştirilmiş bir devlet aygıtı zaten komünistler tarafından adım adım oluşturulmuştu. 1945 yılının sonuna doğru sanayinin %55'i, madencilik %70'i, petrol sanayinin ise %100'ü rejim tarafından kamulaştırılmıştı. 1948 Nisan'ında hizmet sektöründe kamulaştırma süreci başlatıldı. Komünistler ideolojik söylemlerinde özel mülkiyetin kapitalizmin yeniden doğuşunu sağlayarak karşı devrimin şartlarını oluşturduğunu ve bu nedenle kamulaştırmaya hız verdiklerini söylüyorlardı. İkinci Dünya Savaşı, Yugoslavya'da büyük yıkımlar yaratmış ve yaklaşık 3.500.000 insan evsiz kalmıştı. Ülkedeki üretim ancak %30 oranında gerçekleşmekteydi. Yeterli teknik bilgi ve donanımına sahip olmayan bir kadronun bu sorunları çözmesi oldukça zordu. Bu durumun üstesinden gelebilmek için komünist rejim, önce gönüllü çalışma birlikleri oluşturdu. Aslında bu birliklerin adı gönüllü olsa da bunlar zorunlu çalışma birlikleriydi. Rejim tarafından özellikle genç insanlar arasında Yugoslavya partizan savaşı hakkında bir kahramanlık miti yaratıldı ve bu şekilde gençlerin bu çalışma birliklerine katılımı ideolojik açıdan meşrulaştırıldı. Rejimden hoşlanmayanlar da etiketlenme korkusuyla bu çalışma birliklerine katıldılar. Komünist parti ülkeyi bir çalışma kampına dönüştürmüştü. Çalışmalar sırasında genellikle çekiç ve kürek kullanılıyor ve bunların olmadığı durumlarda sadece çıplak elle çalışılıyordu. Sırp tarihçi Ivana Dobrovojević-Tomić'e göre Yugoslavya'da savaş durumundan barış durumuna geçiş komünist partinin tam bir toplumsal dönüşümü sağlamaya yönelmesine ve "yeni sosyalist" insanı yaratmasına olanak sağlamıştı. Partinin ideologlarının inandığı şekilde bir tür ekonomik ve kültürel devrim, toplumun tüm gözeneklerine nüfuz etmeliydi. Bu bağlamda Yugoslavya vatandaşları da yeteneklerine uygun olarak ve çoğu zaman onlar aracılığıyla, "sosyalist dönüşüme" katkıda bulunmak zorundaydı. Josip Broz, ülkenin inşasında yer almayan herkesi düşman ilan etti. Böylece kurtuluş savaşı

¹⁷ Vladimir Geiger, "Yugoslavya'da Alman Azınlık Mensuplarına Yönelik Baskılar (1944-1948)", *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 352-354.

¹⁸ Güney Slavlarda, özellikle Ortaçağ ve Yeniçağlarda gelişen ataerkil ve ortakçı kuruluş.

¹⁹ Alpaslan Işık, *Kurumlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983, s. 116 – 117.

kültünün yerini çalışma kültürü almış oldu. Köyler, dayatılan sembolik fiyatlarla ürünlerini satarak şehir nüfusunu beslemek ve sanayi için iş gücü sağlamak zorundaydı. İşçilerin plan dâhilinde belirlenen normlara ulaşması ve bunları aşması istenirken beş yıllık planın tüm genç nesillerin eğitimini öngörmesinden dolayı öğrencilerin de “görevi” çalışıp sınavlarda başarılı olmak ve böylelikle sosyalizm için savaşmaktı.²⁰ 50.000 mahkûm ve 100.000 Alman savaş esiri de bu çalışma birliklerine dâhil edilmişti. Bu dönemde ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından Yugoslavya’ya yiyecek yardımı yapılmış ve bir açlık krizinin ortaya çıkması engellenmişti.²¹

1947 yılında açıklanan ilk 5 yıllık kalkınma planında iğneden lokomotif kadar her şeyin üretilmesi hedeflenmiş ve planın uygulanması sırasında bilgi yetersizliğinin yaşandığı her durumda Sovyet modeli birebir kopya edilmişti. 1945’te 461.000 olan çalışan insan sayısı 1949’da 1.990.000 kişiye yükseldi. Çalışan insan sayısının artmasına rağmen çalışanların eğitim ve bilgi seviyesi oldukça düşüktü. Zaten eski Yugoslavya Krallığı rejiminin bürokratları devlet kadrolarından tasfiye edilmiş ve tasfiye edilenlerin yerlerine yarı-egitimli partizan kadrolar getirilmişti. Örneğin 1945’in başlarında Hırvat Komünist Partisi’nin 16.000 olan üye sayısı 1948’de 85.748’e yükseltilmişti. Parti üyelerinin eğitim seviyesine bakıldığında 61.222 kişinin ortaokul mezunu, 9.692 kişinin ilkökul mezunu, 3.978 kişinin ise herhangi bir okulu bitirmediği görülmektedir. Bunların dışında kalan üyeler ya lise ya da yüksekokul mezunuydu. Üyelerin eğitim seviyesinin düşüklüğünü ortadan kaldırmak isteyen parti yönetimi bazı girişimlerde bulunarak öncelikle okuma-yazma bilmeyenler için okuma-yazma kursları başlattı. Ancak 1952’de üye sayısı 145.605’e yükselen Hırvatistan Komünist Partisinde 4500 üye hala okuma-yazma bilmiyordu. Devlet kurumlarında çalışan memurların eğitim seviyesinde de bir düşüklük vardı. Örneğin Hırvatistan’daki memurların %36’sı ortaokul mezunuydu. Ortaokulu tam olarak bitirmemiş olanlarla birlikte bu oran %48’e kadar çıkıyordu. Lise mezunlarının oranı %29,5; üniversite mezunlarının oranı ise %13,5’ti. Kalkınma planının tamamı ama özellikle ağır sanayiyle ilgili olan kısmı fazlasıyla iddialıydı. Böyle bir planın gerçekleştirilebilmesi için Yugoslavya’da zaten yeterli sermaye ve deneyimli kadrolar bulunmuyordu. Bütün bunlara rağmen komünistler açısından en önemli nokta parti iktidarını sağlamlaştırmaktı ve bu nedenle parti üyelerinin ideolojik endokrinasyonuna büyük bir hız verilmişti.²² Hırvat tarihçi Zdenko Radelić’e göre Yugoslavya Komünist Partisi 1945’ten sonra iktidarı ele geçirerek üreticiler ve tüketiciler arasında bir aracı olan piyasayı ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Ekonomideki uygulamalar sonucunda ekonomi devletin kontrolüne geçti ve hızla büyüyen bürokrasi yönetimi eline aldı. Ekonomik konsept; ülkeyi yeniden inşa etmeyi, kendi gücünün ekonomik temelini oluşturmayı, sosyalizmin temeli olarak işçi sınıfını yaratmayı ve kitlesel istihdama yol açacak, diğer sanayilerin kalkınması için bir temel oluşturacak ve diğer ülkelere özellikle de kapitalist olanlara ekonomik bağımlılığı azaltacak ağır sanayiye öncelik vermeyi amaçladı. Ancak tüketicinin tercihleri büyük ölçüde önemsizleştirildi ve nereye yatırım yapılacağına devlet karar verdi. Yatırım kararları çoğu zaman ekonominin mantık kurallarına uymuyordu. Merkezi planlama insiyatif ve yenilik eksikliğine neden oldu ve bu da ekonomiyi verimli olmaktan çıkararak durağanlaştırdı.²³ Zaten kadro ve bilgi yetersizliği de ekonomik hedeflerin tutturulmasını olanaksız kıldı ve tüm yük halkın sırtına bindirildi. Bu olumsuzluklara karşın ekonomide gelişmeler de yaşandı. Sanayi üretimi 1939 yılına göre 1947’de %121, 1948’de ise %150 artmıştı. Ancak bu artışın en önemli nedenlerinden birisi de Yugoslavya’nın aldığı dış kredilerle sanayi yatırımlarını gerçekleştirmesiydi.²⁴

²⁰ Ivana Dobrivojević-Tomić, “Sosyalizmde Büyüme: Yugoslavya’da Gençlerin Hayatı (1945-1965)”, *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 287.

²¹ D. Bilandžić, *Hrvatska...*, s. 223 – 225.

²² Z. Radelić, *Hrvatska...*, s. 229 – 231.

²³ Z. Radelić, “*Yugoslavya’da...*”, s. 45.

²⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska...*, s. 226.

3. Komünist Rejimin Toplumsal Hayattaki Uygulamaları

Komünistler siyasi iktidarı ele geçirdikten sonra din ve gelenek karşıtı bir tutum izleyerek ulusal farklılıkların kamusal alanın dışında tutulması yönünde hızlı adımlar attılar. Diktatörce yürütülen yönetim, Yugoslavya Komünist Partisi ve “halk ve parti” lideri Josip Broz Tito’ya karşı bir puta tapıcılık yarattı ve aynı dönemde dini de kamusal yaşamdan çıkardı. Komünistler, dine ve özellikle onun ulusla olan bağlantısına karşı çıktılar ayrıca ideolojik tekelleri nedeniyle dini ve ulusal gelenekleri, devletin istikrarı adına da ulusal ve dini farklılıkları sistematik olarak bastırarak güçlü ulusal duygularını ve geleneklerini ifade etme arzusunda olan vatandaşlarını sürekli hayal kırıklığına uğrattılar.²⁵ Bu bağlamda da ilk olarak ulusal mitlerin kullanılması konusunda yasaklar getirdiler. Örneğin Hırvatistan’da 1848 devrimleri döneminde Viyana Sarayı ile iş birliği yaparak Macaristan ayaklanmasını bastıran Ban Josip Jelačić yerine 1573 tarihli köylü ayaklanmasının lideri Matija Gupec ön plana çıkarıldı. Gupec ezilen köylülerin temsilcisi olarak yüceltilirken Jelačić Viyana Sarayı’yla birlikte “Macar devrimini” bastırıldığı için “işçi sınıfının düşmanı” olarak ilan edildi ve heykeli 1947 yılında Zagreb meydanından kaldırıldı. Diğer taraftan din eğitiminin yasaklanması, kiliselerin yıkılması ve din adamlarının tutuklanması ve/veya öldürülmesi yoluyla toplumu ateistleştirme programı da uygulamaya sokulmuştu. 1946-1947 eğitim yılı ders kitaplarında Hz. İsa’nın “mitsel bir kişilik” olduğu yazıldı. Katolik din adamlarının “sınıf düşmanlarıyla” iş birliği yaptığı belirtildi ve Noel’de çocuklara hediyelerin Noel Baba tarafından değil J. B. Tito ve komünist kurumlar tarafından verildiği söylendi. 1947’de 5 yıllık kalkınma planı gerekçe gösterilerek Noel tatili 1 güne indirildi ve Noel’in ikinci gününde kimlerin işe gelmediği tespit edildi.²⁶

1945 Temmuz’unda komünist parti merkez komitesinin denetiminde “*Ajıtasyon ve Propaganda*” (Agitprop) bölümü kuruldu. Bu bölümün amacı edebiyat, sanat, eğitim ve gazetecilik gibi alanları kontrol altında tutmaktı. Agitprop’un federe cumhuriyetler düzeyinde de birimleri vardı. Partiye bağlı edebiyatçılar Rus modelini örnek alarak 1946 yılında tarihte ilk kez “*Yugoslav Edebiyatçıları Kongresi’ni*” topladılar. Bu kongrede yeni bir dönemin yaratıldığı ve tüm çalışmaların partizan hareketini model alarak yapılması gerektiği vurgulandı. Sinema endüstrisi de desteklenerek J. B. Tito ve partizan hareketi etrafında bir kült oluşturuldu ve savaş sırasındaki “kardeşlik ve birlik” sloganı kullanılmaya başlandı.²⁷

Komünistler bir yandan ekonomi, bilim, kültür ve eğitim gibi alanları kontrol ederken diğer yandan gençlik, kadın ve spor konularında faaliyet gösteren topluluklar üzerinde de sıkı bir denetim oluşturdular. Ayrıca 1 milyon askerden oluşan Yugoslav ordusu içerisinde 100.000 komünist parti üyesi ve 106.000 kadar Yugoslavya Komünist Gençlik Birliği (Savez Komunističke Omladine Jugoslavije – SKOJ) üyesi aktif bir biçimde faaliyetlerde bulunuyordu. Gizli polis şefi Sırp komünist Aleksander Ranković’in Sovyet gizli polis örgütünü örnek alarak oluşturduğu polis teşkilatı da komünistlerin denetimindeydi. Komünist rejim her alanda hızlı bir merkezileştirme süreci uygularken muhalifleri de sert bir biçimde cezalandırılma yoluna gitti. Genellikle muhalif isimler doğru dürüst bir yargılama yapılmadan ortadan kaldırıldı. Örneğin Hırvatistan’da yüksek mahkeme 7 Haziran 1947’de aldığı bir kararla Slavko Kvaternik, Mehmed Alajbegović, Ivan Perčević, Vladimir Košak ve Osman Kulenović’i ölüme mahkûm etti. 1947 yılında halka ve devlete karşı suç işledikleri gerekçesiyle Hırvatistan’da 10.211 kişi suçlu bulundu. Yurtdışına siyasi göçler bu dönemde hızlandı. Komünist rejim özellikle Katolik Kilisesine karşı büyük bir hoşgörüsüzlük göstermekteydi. Katolik Kilisesinin malları müsadere edilmiş ve Katolik İlahiyat Fakültesi Zagreb Üniversitesi bünyesinden çıkarılmıştı. Tüm kilise okulları da rejimin denetimine sokuldu. 18 Eylül 1946’da tutuklanan Zagreb Başpiskoposu Alojzije Stepinac İkinci Dünya Savaşı sırasında Ustaşa rejimiyle iş birliği

²⁵ Z. Radelić, “Yugoslavya’da...”, s. 46.

²⁶ Z. Radelić, *Hrvatska...*, s. 164 – 166.

²⁷ D. Bilandžić, *Hrvatska...*, s. 228 – 229.

yaptığı gerekçesiyle mahkemeye çıkarıldı ve 16 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Daha sonra 1951’de serbest bırakıldı ve doğduğu yer olan Krašić’te ev hapsine gönderildi. 10 Şubat 1960 tarihinde ölen Stepinac Zagreb Katedraline gömüldü. Yeni iktidar, Katolik Kilisesinin kendi kontrolü dışındaki tek kurum olmasından rahatsızdı. Bu nedenle kilisenin çok partili bir sistemin olmadığı bu dönemde muhaliflerin kalesi haline gelmesi komünist iktidarın kabul edemeyeceği bir durumdu. Zaten Alojzije Stepinac ve kilise çevreleri de Josip Broz Tito’nun Yugoslavya’daki Katolik Kilisesi’ni Vatikan’dan ayırmak ve Sırp Ortodoks Kilisesi örneğinde olduğu gibi onu devletin kontrolü altına alarak bağımsız bir Katolik Kilisesi kurmak istediğini ve gerginliğin de bundan kaynaklandığını düşünüyorlardı.²⁸ Komünist rejim kurulduktan sonra Sırp Ortodoks Kilisesi’nin de 70.000 hektarlık arazisi ve ormanına el konuldu ve 1180 kilise binası kamulaştırıldı. 1952’de İlahiyat Fakültesi Belgrad Üniversitesi bünyesinden çıkarıldı ve komünist iktidar doğrudan doğruya kilise hiyerarşisinin toplum üzerindeki ekonomik, siyasi ve kültürel gücünü zayıflatmış oldu.²⁹

Bu noktada Alojzije Stepinac’ın yargılanması üzerinde biraz durmak gerekir. Komünistler başlangıçta Stepinac ile uzlaşmak ve onu kendi taraflarına çekmek istiyorlardı. Hatta J. B. Tito, Stepinac’ın Vatikan ile ilişkilerini kopararak tamamıyla devlete bağlı bir Hırvat Katolik Kilisesinin kurulmasına rıza göstereceğini düşünüyordu. Oysa Stepinac J. B. Tito’nun Vatikan ile ilişkilerini koparması önerisine karşı çıktığı gibi komünistlerin uyguladığı tarım reformuna muhalefet etti ve kilisenin el konulan topraklarının geri verilerek kilise faaliyetlerinin serbest bırakılmasını istedi. 23 Ağustos 1945 tarihli tarım reformuyla kiliseye ait malların %85’i müsadere edilmişti. Stepinac’ın bu tutumu üzerine komünistler onun yargılanması gerektiğine karar verdiler. Aslında İkinci Dünya Savaşı sırasında propaganda amaçlı olarak Alojzije Stepinac’ın Ustaşa karşıtı söylemlerine ağırlık vermişlerdi. Ancak Stepinac’ın komünist rejimle iş birliği yapmayı reddetmesinden sonra onu savaş sırasında Ustaşalarla iş birliği yapmakla suçladılar ve Stepinac’ı yargılayarak Katolik Kilisesi’ni disipline etmeyi amaçladılar. Diğer taraftan Katolik Kilisesi’ni tamamen kapatamadıkları için kilisenin rejim muhalifleri açısından bir çekim merkezi olmasını da engelleyemediler.³⁰ Kilise kısa zamanda baskıya uğrayanların ve rejim tarafından dışlananların etrafında toplandığı önemli bir merkez haline geldi. Aslında kilise üzerinde uygulanan baskılar onun toplum nezdindeki itibarını güçlendirmişti. Bu bakımdan Hırvat kilisesinin konumu Polonya kilisesinin konumuna benzetilebilir. Çünkü her iki ülkede de komünistlerin baskısı altında olan kilise hem muhaliflerin temsilci durumuna gelmiş hem de komünist rejimin uygulamaları karşısında ulusal kimliğin koruyucusu olarak kabul edilmiştir.³¹ Alojzije Stepinac dışında komünist rejim Çetnik lideri Draza Mihailović’i de yargıladı ve idam etti. 10 Haziran 1946’da Çetnik lideri Draza Mihailović’in yargılanmasına başlamıştı. Mihailović, Alman ve İtalyan işgal birlikleriyle iş birliği yaptığı gerekçesiyle 15 Temmuz 1946’da suçlu bulunarak idam cezasına çarptırıldı ve iki gün sonra da idam edildi.³²

Rejim, Hırvat Köylü Partisi taraftarları üzerinde de baskı uygulayarak Karlo Žunjević, Andrija Pap, Tomo Baburić, Franjo Gaži ve Božidar Magovac gibi parti yöneticilerini tutukladı. Önceden kurgulanmış siyasi yargılamalar yapıldı ve birçok parti destekçisi çalışma kamplarına gönderildi. Ivan Šubašić ve Juraj Šuteja gibi Hırvat Köylü Partisi’nin önde gelen isimleri ise Batılı ülkelerin tepkisinden çekinildiği için yargılanmadı ama sıkı bir polis gözetimi altında

²⁸ Miroslav Akmadža, “The Position of the Catholic Church in Croatia 1945 – 1970”, *Review of Croatian History*, Vol. 2, N. 1, (Siječanj 2007), s. 94 – 96.

²⁹ Srđan Barišić, “Sırp Ortodoks Kilisesi ve Yugoslavya”, *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, s. 382-383.

³⁰ M. Akmadža, “The Position...”, s. 96 – 98.

³¹ Tihomir Cipek ve Katarina Spehñjak (2007), “Disidenti, Opozicija i Otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.”, *Časopis za Suvremenu Povijest*, Vol. 39, No. 2, (Listopad 2007), s. 257.

³² S. P. Ramet, *Tri Jugoslavije...*, s. 221.

tutularak siyasi faaliyetlerde bulunmaları yasaklandı. Komünistler, İkinci Dünya Savaşı döneminde Hırvat Köylü Partisi'nin taraftarlarını partizan hareketine çekebilmek için "Hırvatistan Cumhuriyetçi Köylü Partisi" adı altında bir siyasi parti kurmuşlardı. Ancak bu parti, bir süre sonra komünistler tarafından ortadan kaldırıldı. Eski Hırvat Köylü Partisinin taraftarları da kendilerini siyasal yaşamdan izole ederek pasif kalmayı tercih ettiler.³³ Ustaşa hareketi liderleri öldürüldü. Bazıları ise yurtdışına kaçtı. Komünist rejimin kuruluşundan sonra ülkede kalan muhalifler ya yargısız infazlarla yok edildi ya da göstermelik mahkemelerle hapisanelere gönderildi. Rejim, tüm Yugoslav federe cumhuriyetlerindeki muhalifler üzerinde de aynı baskı yöntemlerini kullandı.³⁴

SONUÇ

1945 yılında gelen Yugoslavya komünistleri iktidarı adım adım ellerine geçirerek bir diktatörlük rejimi kurdular. İktidarları aracılığıyla da politik, ekonomik ve toplumsal hayatı kendi istedikleri şekilde yeniden biçimlendirmeye çalıştılar. Uyguladıkları yöntemler demokratik olmadığı gibi baskıyla muhalifleri sindirdiler ve onları ya hapse yolladılar ya da idam ettirdiler. Yugoslavya Komünist Partisi'nin iktidarı elinde tutmasıyla Yugoslavya'nın sosyalleştirilmesi amaçlandı ve bu amaç uğruna yapılan tüm uygulamalar meşrulaştırıldı. Ancak komünist rejim bu uygulamalarına rağmen Yugoslavya'da tam anlamıyla bir meşruiyet kazanamadı. Kurduğu merkezîyetçi rejim özellikle Hırvatistan ve Slovenya gibi merkezîyetçilik karşıtı cumhuriyetlerin tepkisini çekti. Bu da bir siyasi bir meşruiyet krizine yol açtı. Din ve dini kurumlar üzerindeki baskıya ve Hırvat Başpiskopos Alojzije Stepinac'ın yargılanmasına rağmen Stepinac Hırvat toplumunda Hırvat muhalefetinin sembolü oldu. Kilise ve diğer dini kurumlar üzerindeki baskılar toplumun bu kurumlara yönelmesini engelleyemedi ve bu kurumlar muhaliflerin toplandığı yerler haline geldiler. Yugoslavya komünist rejimi sosyalist bir toplum oluşturmak için bir diktatörlük rejimi kurdu ancak yine de elde etmeyi istediği meşruiyeti sağlayamadı.

KAYNAKÇA

Akmađža, Miroslav, "The Position of the Catholic Church in Croatia 1945 – 1970", *Review of Croatian History*, Vol. 2 N. 1, Siječanj 2007, ss. 89 – 115.

Badovinac, Tomislav, "Hrvatska u Drugome Svjetskom Ratu.", *Titova Doba – Hrvatska Prije, za Vrijeme i Poslije*, Ed. Tomislav Badovinac, Savez Društva "Josip Broz Tito" Hrvatske, Zagreb 2004, ss. 53-71.

Barišić, Srđan, "Sırp Ortodoks Kilisesi ve Yugoslavya", *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, ss. 379-401.

Bilandžić, Dušan, *Hrvatska Moderna Povijest*, Golden Marketing, Zagreb 2008.

Čipek, Tihomir ve Spehñjak, Katarina. "Disidenti, Opozicija i Otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.", *Časopis za Suvremenu Povijest*, Vol. 39, No. 2, Listopad 2007, ss. 255 – 297.

Demir, Hakan, *Birinci ve İkinci Yugoslavya'da Hırvat Sorunu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2017.

³³ Z. Radelić, "Opposition ...", s. 231 – 232.

³⁴ Marcus Tanner, *Croatia A Nation Forged in War*, Yale University Press, New Haven and London 2010, s. 174-175.

Dobrivojević-Tomić, Ivana, “Sosyalizmde Büyüme: Yugoslavya’da Gençlerin Hayatı.” *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, ss. 287-304.

Geiger, Vladimir, “Yugoslavya’da Alman Azınlık Mensuplarına Yönelik Baskılar (1944-1948).” *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, ss. 341-356.

Işıklı, Alpaslan, *Kurumlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983.

Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije – 1918. – 1991. – 2003.*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003.

Miletić, R. Aleksandar. “Sırlar ve Yugoslavya (1918-19919: Sırp Merkezîyetçi Paradigmasının Meşruiyeti.” *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, ss. 239-270.

Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, Školska Knjiga, Zagreb 2006.

Radelić, Zdenko, “Opposition in Croatia 1945 – 1950”, *Review of Croatian History*, Vol. 1, No. 1, 2005, ss. 227 – 252.

Radelić, Zdenko, “Yugoslavya’da Hırvatistan (1945-1991).” *Yugoslavya Tarihi 1918-1991*, Ed. Hakan Demir, Çev. Muharrem Rahte, Nobel Yayınevi, Ankara 2021, ss. 43-59.

Ramet, P. Sabrina, *Tri Jugoslavije Izgradnja Države i Izazov Legitimacije 1918 – 2005.*, Çev. Vesna Racković ve Mirjana Valent, Golden Marketing – Tehnička Knjiga, Zagreb 2009.

Steindorff, Ludwig, *Povijest Hrvatske od Srednjeg Vijeka do Danas.*, Çev. Renata Steindorff-Andrun ve Srećko Lipovčan, Naklada Jesenki i Turk, Zagreb 2006.

Tanner, Marcus, *Croatia A Nation Forged in War*, Yale University Press, New Haven and London 2010.